

شورای عالی حوزه علمیه قم
مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران
مدرسه علمیه الزهرا (سلام الله عليها) شهرستان شیراز
مقاله سطح ۲ (کارشناسی)

عنوان

تکالیف و مسئولیت های اخلاقی جوان در مواجهه با والدین از منظر اسلام

استاد راهنما
سرکار خانم رضوی

پژوهشگر
فاطمه رزمجویی

بهار ۹۷

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شورای عالی حوزه علمیه قم
مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران
مدرسه علمیه الزهرا (سلام الله عليها) شهرستان شیراز
مقاله سطح ۲ (کارشناسی)

عنوان

تکالیف و مسئولیت های اخلاقی جوان در مواجهه با والدین از منظر اسلام

استاد راهنما
سرکار خانم رضوی

پژوهشگر
فاطمه رزمجویی

بهار ۹۷

چکیده

اسلام جوان را ارزشمند می‌داند و برای کامیابی و پیشرفت او برنامه‌های عالی و ارزشمندی دارد و کسب فضائل در دوران جوانی را از ارزنده‌ترین کمالات می‌شمارد. یکی از این فضیلت‌های اخلاقی، انجام مسئولیت‌های خود در برابر والدین است. نخستین فرمان خداوند به لقمان حکیم، پس از آموختن حکمت به وی این بود که در برابر نعمت داشتن پدر و مادر که از خدا به وی رسیده است، شاکر و سپاس‌گزار باشد، زیرا شکر و سپاس‌گزاری نشانه معرفت و مقیاس سنجش فهم و شایستگی انسان است. به همین مناسبت قرآن مجید پس از مسأله شکرگزاری خداوند، موضوع نیکی به پدر و مادر را مطرح می‌کند تا انسان را به بزرگ‌ترین وظیفه اخلاقی و وجدانی خویش مطلع و آگاه سازد. پس اگر خدا را از آن نظر سپاس‌گزاریم که آفریدگار، مربی و پرورش‌دهنده ما است، پدر و مادر نیز مربیان دوران کودکی و مراحل نخستین زندگی ما می‌باشند. از این رو، برای اینکه فرزندان به اهمیت مقام پدران و مادران پی ببرند، در سوره‌های مختلف قرآن کریم، نیکی به پدر و مادر پس از پرستش خداوند بیان شده است. قرآن صریحاً دستور می‌دهد که مسلمانان از هر گونه بذل و بخشش به والدین خودداری ننمایند و در تمام دوران زندگی از والدین مواظبت کامل به عمل آورند. جامع‌ترین آیه‌ای که وظایف فرزندان را نسبت به پدران و مادران معین می‌نماید، آیه ۲۳ و ۲۴ سوره اسراء است که پنج نکته مهم از آن به دست می‌آید. اول، نیکی به والدین؛ دوم، پرستاری از والدین در دوران پیری؛ سوم، رعایت کمال احترام در سخن گفتن با آنان و ممانعت از گفتن سخنی که موجب انزجار روحی والدین شود؛ چهارم، رعایت خضوع و فروتنی در برابر والدین؛ پنجم، طلب رحمت و مغفرت از خداوند برای والدین.

کلید واژه‌ها: مسئولیت، تکلیف، جوان، والدین، اسلام.

۱- مقدمه

احساسات و عواطف انسان، یکی از نعمت‌های بزرگ الهی است و روابطی که میان افراد بر اساس این عواطف استوار است، بهترین و پایدارترین روابط است. بدون شک پرشورترین و عمیق‌ترین احساسات انسانی، روابط میان فرزندان و والدین است. احساسات فرزند نسبت به والدین یک امر فطری و عقلی است که منشاء آن الهی بوده و موجب می‌شود تا فرزند مسئولیت‌هایی را نسبت به والدین داشته باشد. خداوند از همان روز نخست که انسان را آفرید و نسل بشر تداوم یافت، توسط پیامبران، مقام و منزلت والدین را بیان کرده و سپاس زحمات بی‌دریغ آنان را به فرزندان گوشزد فرموده است. قرآن کریم در برخی آیات و حیانی خویش به این مهم تصریح و عالی‌ترین آموزش اخلاقی را که در حقیقت کامل‌ترین منشور اخلاقی بشر می‌باشد به جهانیان عرضه کرده است. توجه ویژه خداوند در مورد پدر و مادر موجب شده تا فرزند در قبال این ولی نعمت‌ها، مسئولیت خطیری را ایفا کند تا بدین سبب رضایت پروردگار عالم را فراهم بیاورد. فرزند در مقابل والدین مسئولیت‌های اخلاقی زیادی دارد، از جمله: مسئولیت در حوزه رفتار با والدین و احترام و احسان به آنان و مسئولیت در حوزه پاسداشت حرمت و حقوق والدین.

از آن زمانی که خداوند اولین نوع بشر یعنی حضرت آدم و حوا (علیهما السلام) را آفرید، با دادن فرزند به آنها موضوع والدین هم وجود پیدا کرد. در کتاب‌های مقدس تمام ادیان توحیدی سفارش به والدین آمده است و با نزول قرآن هم آیاتی در این باره نازل شده است.

با توجه به اهمیت احسان به والدین و همچنین پیامدها و آثار بی‌نظیر و وافر آن، این مقاله به برخی از مسئولیت‌ها و تکالیف اخلاقی جوانان در مواجهه با والدین خواهد پرداخت که مهم‌ترین آنها محبت و نیکی به والدین، احسان مادی و احسان معنوی است.

ناتوانی جسمی شده است، کم حوصلگی می‌کند، بنابراین، فرزند باید در برابر خواسته‌های آنان حوصله داشته باشد و با محبت و ملاطفت رفتار کند. بعضی از افراد سالمند برای آنکه خود را بنمایاند و اظهار وجود کند، درباره کارهای دیگران نظر می‌دهد و در محیط خانواده با کودکان تندی و خشونت می‌کند. نصیحت یا توبیخ و سرزنش جوانان از دیگر کارهای او به‌شمار می‌رود. و بدون این‌که از او خواسته شود، اظهار نظر می‌کند و در محیط اجتماعی نیز چنین رفتاری دارد. در چنین مواردی، گاه فرزند برای بازداشتن والدین از دخالت‌های بی‌مورد، با تندی با آنان رفتار و آن‌ها را سرزنش می‌کند. قرآن کریم در قسمتی از آیه ۲۳ سوره اسراء می‌فرماید: و با آن‌ها به نرمی سخن بگو.^۱

۵- برخی از آثار مسئولیت‌پذیری جوانان و رعایت حقوق والدین

مسئولیت در سه جلوه همچون ضلع‌های مثلث رخ می‌نماید و حاصل آن مسئولیت فردی، مسئولیت اجتماعی و مسئولیت الهی است که به ترتیب در قبال خود، خلق و خدا معنا می‌یابد. آثار مسئولیت‌پذیری و انجام وظیفه در نسل جوان بسیار است. برخی از پیامدهای برجسته آن عبارت است از:

۵-۱- تقویت حس کفایت و لیاقت در زندگی

زمانی که والدین با نگاهی آکنده از لطف و محبت فرزند سه ساله خویش را به جمع‌آوری وسایل بازی خود ترغیب و تشویق می‌کنند و کودک با دستان کوچکش آنها را در جای خویش قرار می‌دهد، اولین درس «مسئولیت‌پذیری» با تمام زیبایی‌اش در کانون خانواده آموخته می‌شود و نخستین لذت «خودکفایی» و به تعبیری صحیح «خودبسندگی» در کام وجود کودک شکل می‌گیرد. سالیان بعد، همان کودکِ دیروز، در ایام جوانی به خوبی می‌داند مسئولیت‌پذیری یعنی هر کس کاری را که به او سپرده‌اند، به خوبی و شایستگی انجام دهد.

۱- داود، حسینی، همان، ص ۱۴۷.

تقویت حس کفایت و لیاقت زمانی پدید می آید که انسان احساس کند لیاقت ذاتی خویش را به ظهور رسانده و با قبول تعهد و مسئولیت به قله افتخار «خود باوری» دست یافته است.

۵-۲- ایجاد و افزایش حس قدرشناسی از زندگی

«قدرشناسی» یا «شکر نعمت ها» صفات کریمان و بزرگواران است که سنجیده می بینند، سنجیده می پوشند و سنجیده می نوشند؛ لطفی پیدا و پنهان است که پیشوایان روشن اندیش ما برای دستیابی بدان افزون بر عزم و جزم، از خداوند مهربان و رحیم درخواست توفیق کرده اند و بهترین سپاس را اجتناب از گناه و تمام شکر را جمله «الحمد لله رب العالمین» معرفی کرده اند. یکی از این نعمت ها نعمت والدین است. نیکی به پدر و مادر وظیفه ای اخلاقی است که در واجب بودن شکر منعم ریشه دارد. انسان فطرتاً شاکر و سپاس گزار کسی است که به او نیکی کرده است. سپاس گذاری از پدر و مادر، نشانه سلامت فطرت است، اهمیت سپاس گذاری از پدر و مادر، آن چنان است که خداوند، پس از امر به شکرگزاری از خود، شکر پدر و مادر را آورده است.^۱

پیامبر گرامی اسلام (صلی الله علیه وآله و سلم) نیز در این باره فرموده است: نیکی به پدر و مادر، برتر از نماز، روزه، حج، عمره و جهاد در راه خداست.^۲ این احسان و سپاس گذاری باید به گونه ای باشد که از همه نظر کمال احترام را برای آن ها قائل باشیم حتی کلمه «أف» را در برابر آنان به کار نبریم.

در یک نگاه مسئولیت پذیری و تعهد و توجه به وظایف خویش در زندگی، حس قدرشناسی به انسان می بخشد، زیرا انسانی که با زحمت و تلاش و سختکوشی و قبول مسئولیت به زندگی خود رشد و بالندگی بخشیده است، بیش از دیگران شاکر نعمت ها و قدرشناس الطاف الهی است.

۱- رضا، علی بخش، اطاعت از والدین، چاپ ۹، قم، بوستان کتاب، ۱۳۸۷، ص ۱۰۷.

۲- محمد مهدی، نراقی، جامع السعادات، ج ۲، لبنان، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، ۱۳۸۳ ق، ص ۲۵۹.

۴- نتیجه گیری

از آنجا که اصل وجود هر انسانی از پدر و مادر است، می‌توان گفت درمیان پیوندهای خویشاوندی، هیچ کس به اندازه پدر و مادر به انسان نزدیک نیست. این دو موجود مهربان، فرزند یا فرزندان خود را از دوران ضعف و ناتوانی آنها یعنی از دوران کودکی تا زمان توان‌مندی یاری می‌رسانند و همه امکانات خود را سخاوتمندانه نثار فرزندان می‌کنند. بنابراین نقش حیاتی و ارزشمند پدر و مادر در پرورش و رشد فرزند بر کسی پوشیده نیست و بر فرزند لازم است که قدر زحمات پدر و مادر را بداند. جایگاه پدر و مادر در تمام ادیان آسمانی و حتی مکاتب غیرالهی، مورد احترام و تکریم قرار گرفته است. پیامبر(صلی الله علیه و آله و سلم) و اهل بیت آن حضرت و همچنین آیاتی از قرآن کریم، به طور مکرر، مقام و منزلت والدین را بیان کرده و به انسانها سفارش می‌کنند که از احترام و احسان به پدر و مادر غفلت نورزند.

چنانچه بی‌احترامی به والدین را به عنوان یکی از منکرات اخلاقی در نظر گرفت، با توجه به آثار و پیامدهای سوء آن که در کلام معصومان (علیهم السلام) آمده است، باید در پی تبیین راهکارهایی برآمد. مانند: در زمینه احترام به والدین در محافل نوجوانان و جوانان مباحثی مستدل، تاریخی و جذاب ارائه شود، تهیه کنندگان، نویسندگان و صاحبان ذوق و هنر به خلق آثاری دست بزنند که پیام اصلی آن احترام به والدین باشد، در تألیف کتاب‌های درسی قسمت مفصلی را به نقش والدین، حقوق آنان، وظایف فرزندان و نگاهی تاریخی به این مسأله اختصاص داده شود.

فهرست منابع

* قرآن کریم

منابع عربی

۱. ابن شعبه حرانی، حسن بن علی، تحف العقول، قم، دفتر جامعه مدرسین، ۱۳۶۳.
۲. ابی فراس، ورام، مجموعه ورام، ج ۲، بی جا، مکتبه الفقیه، ۱۴۱۰ ه.ق.
۳. انصاریان، حسین، ترجمه صحیفه سجّادیه، چاپ پنجم، قم، آیین دانش، ۱۳۹۴.
۴. جرّ، خلیل، فرهنگ لاروس، حمید طبیبیان، چاپ بیستم، ج ۲، تهران، امیر کبیر، ۱۳۶۵.
۵. حرّ عاملی، محمد بن حسن، وسایل الشیعه، ج ۱۵، تهران، اسلامیه، ۱۳۸۷.
۶. صفی پور، عبدالرحیم بن عبدالکریم، منتهی الأرب فی لغه العرب، ج ۴-۳، تهران، سنائی، بی تا.
۷. کلینی، محمد بن یعقوب، کافی، چاپ چهارم، ج ۲، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵.
۸. مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، ج ۷۱، بیروت، دار الاحیاء التراث العربی، ۱۴۰۵ ه.ق.
۹. محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، ج ۱۰، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۶۲.
۱۰. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، چاپ بیست و هفتم، ج ۱۲، قم، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۸۶.
۱۱. نراقی، محمد مهدی، جامع السعادات، ج ۲، لبنان، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، ۱۳۸۳ ه.ق.
۱۲. نوری، حسین، مستدرک الوسائل، ج ۱۵، بیروت، دار الاحیاء التراث العربی، بی تا.

منابع فارسی

- ۱- اسحاقی، حسین، تربیت و تعالی روزن رستگاری، قم، خادم الرضا (علیه السلام)، ۱۳۹۰.
- ۲- پور امینی، محمد باقر، سیمای قرآنی جوان، تهران، کانون اندیشه جوان، ۱۳۹۱.
- ۳- حدّاد عادل، غلامعلی، دانشنامه جهان اسلام، ج ۸، تهران، بنیاد دایره المعارف اسلام، ۱۳۸۳.
- ۴- حسینی، داود، روابط سالم در خانواده، چاپ هشتم، قم، مؤسسه بوستان کتاب، ۱۳۸۷.
- ۵- حسینی زاده، علی، بررسی مسائل تربیتی جوانان در روایات، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۶.
- ۶- سبحانی، جعفر، مربی نمونه، چاپ چهارم، قم، توحید، ۱۳۶۱.
- ۷- شیبانی، علی باقر، سریر سخن، قم، مرکز نشر هاجر، ۱۳۹۳.
- ۸- صافی، لطف‌الله، با جوانان، قم، راسخون، ۱۳۸۲.
- ۹- طاهری، حبیب‌الله، سیری در مسائل خانواده، بی‌جا، سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۰.
- ۱۰- علی‌بخش، رضا، اطاعت از والدین، چاپ نهم، قم، بوستان کتاب، ۱۳۸۷.
- ۱۱- محمدی‌اشتهاردی، محمد، داستان دوستان، چاپ پنجم، قم، مؤسسه بوستان کتاب، ۱۳۹۱.
- ۱۲- مصباح‌یزدی، محمد تقی، اخلاق در قرآن، ج ۳، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (رحمت الله علیه)، ۱۳۷۸.
- ۱۳- مطهری، مرتضی، حکمت‌ها و اندرزها، چاپ سوم، تهران، صدرا، ۱۳۷۳.
- ۱۴- ملک‌محمودی، امیر، راهنمای خانواده، چاپ سوم، تهران، شهاب‌الدین، ۱۳۹۳.